

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend. . .

De Reformatie

jaargang 59 / 31

28 april 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Eschatologie en ethiek I

UIT DE SCHRIFT

Jezus is het Leven

KERKELIJK LEVEN

De kerk in verandering II (Slot)

KIJK OP DE KERK TE ...

Alkmaar

INGEZONDEN

Kamphuis als politiek baanbreker en woordvoerder

BOEKBESPREKING

Genesis, deel III

Boekaankondigingen

PERSSCHOUW

Synode, keer terug!/Meer hoogmoedig dan moedig

Om de vraag: hoe beïnvloedt de christelijke toekomstverwachting ons handelen hier en nu? (het onderwerp van deze serie hoofd-artikelen) te kunnen beantwoorden, onderscheidt Dr. W. van Bruggen in zijn dissertatie drie denkmodellen; deze verschillen wat betreft de plaats van het handelen van God en mensen als bijdrage aan de geschiedenis en de toekomst. Allereerst kijken we naar de toekomstverwachtingen van de joodse auteurs tussen OT en NT en de doorwerking ervan op hun handelen.

Eschatologie en ethiek I

■ De vraag in geding

In zijn boekje: 'Op weg naar de nieuwe aarde' (ondertitel: Pastorale overwegingen bij de christelijke toekomstverwachting) stelt ds R. J. van Pagée de vraag: 'Heeft de christelijke toekomstverwachting ook invloed op onze manier van leven?'¹

Deze vraag naar eschatologie en ethiek hield ook dr A. Kuyper bezig, toen hij in 'De Gemeene Gratie' toekwam aan de kwestie 'of de vrucht der gemeene gratie met den ondergang van deze tegenwoordige gedaante der wereld voor altoos ondergaat, of wel dat de rijke en veelzijdige ontwikkeling waartoe de gemeene gratie ons menselijk geslacht dusver bekwaamde en alsnog bekwaamen zal, ook een vrucht zal afwerpen voor het rijk der heerlijkheid als het eens zijn zal de nieuwe aarde, onder den nieuwen hemel, overvloeiende van gerechtigheid.' En hij acht dit juist daarom niet van belang ontbloot, omdat 'gaat niets uit al wat zich in dit tijdelijk leven

ontwikkelde, in de eeuwigheid over, dan laat 505 dit tijdelijke ons allicht koud en onverschillig'. Wie een beter vaderland zoekt, zal voor dit tijdelijke dan geen geestdrift kunnen gevoelen. Kuyper verwijst dan voor deze kwestie m.n. naar Openb. 21 : 24, 26.²

Dr A. van den Beld, in een artikel: 'Eschatologie en ethiek' merkt op, dat, in het algemeen al, een toekomstig gebeuren, waarop ik geen enkele invloed kan uitoefenen, maar dat toch zeker komen zal, mijn handelen vandaag kan bepalen. Een aangekondigd noodweer kan mij dringen tot het nemen van voorzorgsmaatregelen of mij doen afzien van bepaalde plannen.³

T.a.v. onze christelijke toekomstverwachting is dus de eerste vraag: Wat is het verwachte of aangekondigde? Een tweede: wanneer en hoe kan het verwacht worden? En eerst dan: Beïnvloedt het mijn denken en levensgedrag hier en nu? Zo ja, hoe en in hoeverre?

■ Het verwachte of aangekondigde

De eschatologie houdt zich met het verwachte bezig, ze is de leer van 'het eschaton'. Het vindt bij velen geen tegenspraak als 'het eschaton' vertaald wordt in: het Koninkrijk Gods, het rijk van God als eschatologische werkelijkheid. Wel zal dan een nadere concretisering van het rijk uiteen doen gaan.⁴ Zo is er de opvatting dat het eschaton (in de zin van het rijk van God als rijk van vrede en gerechtigheid) zich reeds gaandeweg realiseert in de geschiedenis om uiteindelijk in volle ontplooiing in deze wereld zich te vertonen. Anderen dragen de overtuiging uit, dat zich nog niets van het rijk heeft gerealiseerd, maar het rijk verwacht mag worden als rechtstreekse gave van God en dan *na* deze wereld en haar aardse geschiedenis.

Tenslotte waren er, die geloofden dat het

Koninkrijk Gods zich reeds op aarde had verwerkelijkt, althans in hun dagen nog in volle ontplooiing zich zou openbaren.⁵

Nu is over ons onderwerp en de genoemde vragen kort geleden weer een boek verschenen. Dr W. van Bruggen, Herv. predikant, promoveerde met een dissertatie, die hij als titel gaf: *Futurum en Eschaton*. Een titel, afwijkend dus van de meer bekende formulering in eschatologische verhandelingen (zie noot 5).

Het blijkt echter, dat Van Bruggen zich richt op een bepaald aspect in deze problematiek. De ondertitel verduidelijkt: 'Over de verhouding van het handelen van God en van de mens in de geschiedenis met het oog op de toekomst'. En dat verbizondert hij zò: hij wil een onderzoek instellen en dan een verantwoordde keuze doen t.a.v. drie visies, die hij 'denkmodellen' noemt. Die drie zijn: a. de Here God is in de geschiedenis van deze wereld handelend bezig Zijn koninkrijk te doen komen, terwijl mensen slechts kunnen uitzien naar wat Hij brengt; b. niet God handelt in deze, maar mensen moeten hier handelend bezig zijn een rijk van vrede en gerechtigheid te doen komen; en c. het Koninkrijk Gods komt, zowel als vrucht van Gods werken als resultaat van menselijk willen en handelen.⁶

Voor het laatste 'denkmodel' heeft de auteur gekozen. Het wordt dan ook het derde (laatste) deel van zijn proefschrift en in de titel van het geschrift is dan ook reeds zijn visie uitgedrukt. Het is de visie van de co-operatie (samenwerking) van God en mensen in de geschiedenis met het oog op de toekomst.

De studie van Van Bruggen wil niet louter dogmatisch zijn, maar (zoals vooral naar zijn keuze begrijpelijk is) ook nadrukkelijk meebetrekken het doel-gericht handelen van de mens. Hij wil het ethische niet maar een plaats geven *naast*, maar het met het dogmatische 'vervlechten'. Daarom zal gezocht worden naar bijbels-theologische inspiratie. Met dat laatste wil bedoeld zijn, dat bij het beoordelen van diverse denkmodellen en het zoeken van een eigen betrouwbare weg zullen moeten meespreken bijbelse motieven, als: het verbond, het in en met Christus zijn, het beeld Gods. En dus omschrijft hij het karakter van zijn studie als: dogmatisch-ethisch-bijbelstheologisch.

■ Het eerste denkmodel

De eerste vraag is dus nu: Is de komst van het Koninkrijk alleen Gods werk, zodat menselijk handelen er niet of nauwelijks toe doet?

Van hen die deze vraag bevestigend hebben beantwoord, voert Van Bruggen er nu voornamelijk twee ten tonele, en wel: de (joodse) Apocalyptici en de 20e eeuwse theoloog R. Bultmann. Maar in het kielzog van de eerste dan nog (in een Excurs) de herv. theoloog W. Aalders; en in een 'Aanhangsel' na de tweede: het 'Getuigenis', verschenen binnen de herv. gemeenschap in 1971.

■ De (joodse) Apocalypsie

In de zg. inter-testamentaire periode⁷ is ontstaan een zeer eigensoortige literatuur, die van de (joodse) apocalypsie. Na de ballingschap (over de eerste eeuwen spreken al Ezra, Nehemia, de profeten Haggai en Zacharia) wordt de situatie van het joodse volk gaandeweg slechter. U leest ervan in sommige apocriefe boeken. Het volk weet zich almeer bedreigd, vernederd, ook verdeeld. Griekse invloeden verbasterden weldra m.n. het religieuze leven, heersten in de priester-aristocratie. De tempeldienst kwijnde. Voor wie nog waarlijk Israeliet wilde zijn, bleef de Mozaische wetgeving het zichtbaar symbool voor het joodse volk. Maar de tekenen van Gods verbond (Israels verkoren-zijn als Gods beminde volk, achting bij de omwonende volken, vrede en welvaart) verbleekten almeer, verdwenen.

Het is dan, dat apocalypstische schrijvers (pseud-epigraphen, schrijvend vaak onder pseudoniem: een onder oud-Israel bekende figuur) een nieuwe, een geheel andere toekomst voor Israel ontvouwen. Ze spelen in op het pessimisme, de moedeloosheid, die m.n. het vrome Israel kenmerkte. Deze 'eeuw' zal voorbijgaan' een toekomstende 'eeuw' zal doen zien Israels algeheel herstel, een als herboren volk. David (Israel) moge nu door Goliath (heidene) verslagen zijn, in werkelijkheid is de vaart van de gehele wereld bergafwaarts. Het apocalypstische boek iv Ezra vraagt: 'Hoe lang zal het zo blijven, dat Israel, terwille van wie de wereld geschapen is, deze wereld niet bezit?' (6,59). In de heilstijd keert God naar Jeruzalem terug om er weer te wonen. De rechtvaardigen zullen dan opgewekt worden, om deel te hebben aan het messiaanse rijk, de goddelozen blijven eeuwig in de Sjeool (I Henoch 22,13; 25,4). In sommige geschriften wordt weer duidelijk onderscheiden het herstel van de oude Godsstad, in de heilstijd, op aarde en een hemels Jeruzalem.

Van Bruggen valt bij de mening, dat deze joods-apocalypstische literatuur de verbindingschakel vormt tussen het Oude en het Nieuwe Testament. Sommigen rekenen ook

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur),
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:
PROF. DRS. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES.

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE:
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toegestaan
artikelen uit dit blad over te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Losse nummers f 1,40 (excl. porto).

het canonieke boek Daniel en gedeelten van Jesaja en Ezechiël tot de joodse Apocalyp-tiek.

Dat 'alle apocalyp-tiek ontsprongen is aan de wereld van het Oude Testament'⁸ zal niet ontkend kunnen worden, maar zegt niets over een reële 'verbindingsschakel' tussen het Oude en Nieuwe Testament.⁹ Men mist in de apocalyp-tische literatuur (alle toekomstverwachting ten spijt) toch het oud-testamentisch profetisch spreken over Jahwe, God van het verbond. Men eert de HERE niet, die in Zijn verkiezende liefde Zijn volk toch weer had doen thuiskomen, in zijn midden was, en Zijn lichtend aangezicht zou tonen bij geloofsgehoorzaamheid in verbondsleven. In feite wordt Israels Heer voor het heden afgeschreven. De tijd, die men beleeft, is die van het machtsge geweld van de boze en van de zonde. En men hoopt nu weer op Gods tijd, om Hem dan weer te herkennen in het 'gedenken van Zijn verbond'.

Men houdt zich trouwens, in het verwachten, ook niet binnen de grenzen van Gods verbondsbeloften. Al fantaserend wordt ontworpen een 'nieuw Israel' in een 'nieuwe wereld'. Sommigen menen in deze literatuur te kunnen aantonen een perzisch-dualistisch geloof aangaande een goede en een boze macht, die van licht en die van duisternis. Maar eer valt te denken aan wat H. Berkhof meent te moeten schrijven in zijn leer over God. Berkhof spreekt van 'de weerloze over-macht van God'. 'God treedt a.h.w. terug door een wereld als het andere tegeover zich te stellen.' Dan zwijgt God en de vrije en opstandige mens zegeviert over Hem.¹⁰

De joodse apocalyp-tiek is van een geheel andere aard dan de verwachting waarvan sprake is bijv. Lukas 1,67 e.v., 2,25, 38. De laatste is de werkelijke verbinding van het Oude en Nieuwe Testament.

Van Bruggen sluit zich ook aan (en ook dáárin kan hij niet gevolgd worden) bij hen, die als een tegenstelling tussen oud-test. profetie en joodse Apocalyp-tiek poneren: de oud-test. eschatologische profetie kent geen cesuur, d.w.z.: het herstel van Israel speelt zich dáár af louter op deze aarde. De Apocalyp-tiek zou zo'n cesuur wél kennen: die spreekt niet van de continuïteit maar van discontinuïteit, d.w.z. een nieuwe, de toe-komende 'eeuw' breekt straks (als recht-streekse gave van God) in onze huidige wereld in. Maar 1) wordt zo van de joodse Apokalyptiek te ongenueanceerd gesproken¹¹; 2) kan, als weerlegging van de gehele bewering, nog steeds gelden wat H. Bavinck

schreef over de eenheid van de Godsopen-baring in de bijbelse profetie.¹²

Van Bruggen meent nu, t.a.v. de joodse Apokalyptiek, te hebben aangetoond: a. de toekomst wordt hier verwacht louter dank zij goddelijk handelen; b. uitgeschakeld is hier alle menselijk handelen als mogelijkheid (of mede-mogelijkheid) tot het verkrijgen van een eeuwige heilrijke toekomst; c. dit alles is geboren m.n. uit een uiterst pessimistische waardering van de geschiedenis (materieel) en van de menselijke mogelijkheden. Dit oordeel kan hem worden toegestemd.

Blijft nog wel de vraag (zie de aanvang van ons artikel): Welke invloed had deze toekomstverwachting op de manier van leven?

Kwam het handelen van mensen niet uit boven een lijdelijk (af)wachten? De situatie waarin men leefde beklemde, moet soms ver-lammend hebben gewerkt. Temeer, omdat men geloofde (hoe hooggestemd de ver-wachtingen ook mochten zijn), er komt nog een laatste, boze tijd: 'de weeën van de Messias' (Sibyll. III, IV Ezra). Maar juist de verwachting van het (zeer) nabije oordeel (iedere tijd kon de laatste, boze, tijd zijn) doet nauwgezet, zelfs ascetisch leven. Het oordeel zal immers scherp selecteren: de rechtvaardigen, de goddelozen. De aandacht voor de offerdienst in de tempel zwenkte naar het onderricht in de wet, de Thora.

Dat betekende óók, concreet: afwijzing van alle verwereldlijking door hellenistische en romeinse invloeden.

Van Bruggen zwijgt nu over latere apocalyp-tische bewegingen. Juist die joods-apocalyp-tische visie laat zich duidelijk onder-kennen in het verwachten (en handelen), telkens weer, in nieuwe chiliastische en utopische stromingen. Wat echter, gaande-weg, dan wél aanmerkelijk verzwakt, is het accent op het louter goddelijk handelen in de verwachting van het rijk, terwijl (zodat) menselijke activiteit een rol gaat spelen.¹³ Niet alleen het in de laatste tijd weer sterk gepropageerde Chiliasme, ook het moderne Zionisme (zelfs in zijn meest geseculari-seerde vorm) hebben hun diepste wortels in de (oude) joodse Apocalyp-tiek.¹⁴

Uit de oude joodse droom voert, via de middeleeuwse en 16e eeuwse apocalyp-tische bewegingen een weg naar in deze laatste tijden zich presenterende socialist en anarchisten.

G. Hagens

¹ R. J. van Pagée, *Op weg naar de nieuwe aarde*, Kampen, 1982, pag. 61.

² A. Kuyper, *De Gemeene Gratie*, Kampen⁴, p. 458, 463.

³ Vgl. J. Douma, *Algemene Genade*, Goes 1976, p. 253 vv., 283.

⁴ A. van den Beld, *Eschatologie en ethiek* (N.Th.T. 31e Jrg., 1977, nr. 2).

⁴ Sommigen omschrijven eschatologie liever niet als leer van het eschaton, maar spreken van *de* eschatos (letterlijk: de laatste of de laatste komende). Zie bijv. G. C. Berkouwer, *De Wederkomst van Christus I*, pag. 16, 17 (Dogmatische Studien, Kampen, 1961).

Maar concentratie op de Kurios *is* de verwachting van de Heer die het Koninkrijk doet komen, Openb. 22,13 (vgl. Jes. 44,6). Openb. 2,8 (vgl. 1,8; 21,6) wordt Christus de eschatos genoemd.

⁵ De geschetste problematiek met de genoemde variaties wordt dan soms zo aangegeven: het eschaton: perfectum, praesens en/of futurum.

⁶ Vanwege deze drie 'denkmodellen' koos Van Bruggen nu als titel van zijn proefschrift: *Futurum en Eschaton*.

Boven de eerste visie (a) schrijft hij: *Eschaton zonder Futurum*; boven die van b.: *Futurum zonder Eschaton*; boven de laatste: *Futurum en Eschaton*. Voor dit laatste denkmodel heeft Van Bruggen gekozen.

⁷ Het is de periode van ± 200 v. C. - ± 100 n. C. Deze jaartallen duiden niet aan de 'afsluiting' van het Oude Test. en het 'begin' van het Nieuwe. Veelal wordt gesteld, dat ± 290 v. C. het laatste oud-test. geschrift compleet is (*niet* nog algemeen bekend), al is er onzekerheid, wat dit betreft, over het boek Daniel. En wat het N.T. aangaat, is waarschijnlijk de brief van Jacobus het eerst geschreven en wel ± 50 na Christus. In feite *is* er geen 'inter-testamentaire periode'.

⁸ Zo bijv. M. A. Beek, *Inleiding in de joodse apocalypiek van het oud- en nieuw-testamentisch tijdvak*, Haarlem, 1950 pag. 5 e.v.

⁹ Wel kan gezegd worden, dat Jezus gesproken heeft ook tot mensen, in wier leven en denken de voorstellingen van de pseud-epigraphen reeds een grote plaats innamen. Een geheel andere vraag is die naar joodse invloeden in het N.T. Maar bedacht moet blijven, dat het karakter van het N.T. dat is van door Christus' Geest geïnspireerde Heilige Schrift.

¹⁰ H. Berkhof, *Christelijk Geloof*, Nijkerk, 1973. Pag. 124 e.v., 141 e.v.

¹¹ Zie bijv. P. Volz, *Die Eschatologie der jüdischen Gemeinde im Neutestamentlichen Zeitalter*, Tübingen, 1934. Pag. 55 e.v., 170 e.v., 179 e.v., 373 e.v.

¹² H. Bavinck, *Geref. Dogm. IV*, 1928⁴, p. 635 e.v. Zie ook G. D. III (Christologie) p. 634 e.v.

¹³ Zie Walter Nigg, *Das ewige Reich*, 1967. J. Lindeboom, *Stiefkinderen van het Christendom*, Amhem 1973.

J. Kamphuis, *Signalen uit de Kerkgeschiedenis*, Groningen 1975, p. 19 e.v.

¹⁴ Zie S. Gerssen, *Modern Zionisme en Christelijke theologie*, Kampen, 1978, m.n. p. 109 e.v.

UIT DE SCHRIFT

'Een ander echter, een van zijn discipelen, zeide tot Hem: Here, sta mij toe eerst heen te gaan en mijn vader te begraven. Maar Jezus zeide tot hem: Volg Mij en laat de doden hun doden begraven.'

Matteüs 8 : 21 en 22

Jezus is het Leven

■ Een begrafenis

Jezus staat op het punt aan boord te gaan van het schip, dat Hem en zijn discipelen naar de overkant van het meer van Galilea zal brengen. Eén van Jezus' volgelingen, misschien wel één van de twaalf discipelen, vraagt toestemming om niet mee te hoeven varen: 'Here, sta mij toe eerst heen te gaan en mijn vader te begraven'. Eerst wil hij de plicht vervullen, die hij als zoon heeft, zijn vader te begraven. Als dat gebeurd is, zal hij zich weer bij de discipelkring voegen en Jezus volgen. De Here Jezus geeft het gevraagde verlof niet. 'Maar Jezus zeide tot hem: Volg Mij en laat de doden hun doden begraven.'

Is dat nu zo'n onredelijk verzoek van die discipel van de Here Jezus? Eigenlijk is het niet eens een verzoek, een vraag. Er staat een gebiedende wijs: 'Here, U *moet* mij toestaan eerst even weg te gaan en mijn vader te begraven'. De discipel vindt dat zo vanzelfsprekend, dat hij er eigenlijk bij voorbaat al vanuit gaat, dat Jezus het goedvindt.

De plicht om vader en moeder te begraven was bij de Joden heilig. Andere plichten, ook godsdienstige, moesten daarvoor wijken. Men beschouwde het begraven van de doden als een liefdewerk, dat zelfs verdienstelijk was bij God. En het gaat hier om de begrafenis van een naaste verwant, de eigen vader. Trouwens, Jezus heeft zelf duidelijke taal gesproken over het houden van het vijfde gebod, de plicht om vader en moeder te eren. Waarom dan toch deze weigering van de kant van de Heiland? De vader van de discipel is pas gestorven. In Israël vond de begrafenis van een overledene plaats op de dag van het sterven, vaak al binnen twee uur. De zoon moet zich dus naar huis haasten om zijn

ONRUST? ANGST? PRIKKELBAAR?

Onze geheel plantaardige zenuwtabletjes hebben een rustgevend en kalmerende werking.

Gewenning is ook bij langdurig gebruik niet te vrezen.

Kuur voor een maand 20,-

DROGISTERIJ SIKKING

BARREVOETESTRAAT 5
2011 WL HAARLEM
Tel. 023-312882/324606
Postgiro 190609

kinderplicht te vervullen. Zijn in dat licht de woorden van Jezus – de vader niet zelf begraven, maar onmiddellijk en continu Jezus volgen – niet erg hard en bot?

■ Jezus volgen!

Naar de mens gesproken wel. Maar juist door deze woorden laat Jezus zien, wat het volgen van Hem betekent. Jezus, de Here, vraagt ongedeelde toewijding. Hij wil, dat zijn discipelen helemaal voor en van Hem zijn. Hij mag dat ook vragen. Hij alleen. Want Jezus is het Leven!

In het Oude Testament staat in Leviticus 21 : 11 het voorschrift, dat de hogepriester bij geen enkele dode mag komen. Zelfs aan zijn vader of moeder zal hij zich niet verontreinigen. Waarom mag dat niet? De hogepriester is heilig, gewijd aan de HERE. Hij hoort in bijzondere zin bij de God van het leven, staat aan de kant van het leven. Daarom mag hij met *niemand*, die dood is, in aanraking komen. (Vergelijk ook Numeri 6 : 1-8 t.a.v. een Nazireeër). De Here Jezus is gekomen: het Leven zelf. 'Ik ben de opstanding en het leven'. Jezus is en brengt het Leven. Wie door Hem geroepen is, moet er helemaal voor Hem zijn. Wie Jezus volgen wil, moet dat doen in ongedeelde toewijding. Zelfs familiebanden moeten daarvoor wijken, als dat nodig is. Voor die discipel betekent dat concreet, in zijn situatie: het begraven van zijn dode vader moet hij maar aan de doden overlaten. Dat wil zeggen: aan de mensen, die Jezus niet volgen. Hij moet *nu* Jezus volgen, als hij van Hem het leven wil ontvangen. Want Jezus is het Leven. Hij moet aan boord van het schip stappen en met Jezus meevaren.

Op Pasen is gebleken, dat Jezus de Opstanding en het Leven is. Dàt Paasfeit beheerst nu onze relatie tot Jezus.

R. de Graaf

De kerk in verandering II (slot)

Tussen de vele foto's over vernieuwingen in de kerk, liturgische experimenten en vredesdemonstraties valt de foto 'Biddende man' bijzonder op. De man, in deze gebedshouding, geknield voor zijn stoel, lijkt een verschijning uit vervlogen tijden. Veel museumbezoekers zullen ook wel zoiets denken of mompelen.

Is zo'n man niet in veler oog een toonbeeld van introvert christendom dat alleen maar bekommerd is over eigen zieleheil? Zulk egocentrisch geloofsgebeuren gaat toch voorbij aan de mondiale consequenties van het geloof? Van belang is toch alleen wat de solidariteit van de kerk met de wereld oplevert? Bidden betekend dat je God iets wilt laten doen wat je zelf moet opknappen! We kennen die gedachtengang helaas maar al te zeer vandaag. De kerk is in verandering, ook wat het bidden betreft. De biddende kerk wordt een vreemde.

Toch leert de Schrift ons dat juist de man die bidt volgens Gods eigen Woord, uitermate mondiaal bezig is. De gebeden, die in de Psalmen en in andere bijbelboeken staan opgetekend, getuigen ervan. Deze bidders grijpen in geloof naar de einden der aarde, weten zich één met heel Gods volk, strekken zich uit naar Zijn komend Koninkrijk. En na het bidden staan zij op om ieder voor zich en samen hun roeping te vervullen.

Het is goed om ons deze dingen voor de geest te halen bij deze in veler oog nostalgische foto van een biddende man, tussen al die andere foto's over kerkelijke vernieuwingen

In ons eerste artikel 509 vroegen we aandacht voor de fototentoonstelling in het Rijksmuseum (tot 6 mei) over 'De kerk in verandering'. Het bleek een onthullende en leerzame expositie te zijn, in menig opzicht. We maken nu een tweede wandeling langs deze tentoonstelling. Tegelijk vragen wij aandacht voor twee pas verschenen boekjes die kunnen dienen als informatie-materiaal voor het thema van de kerk-in-verandering.

en alternatieve geloofsbelevingen. Je zou anders, voordat je 't weet, in het dilemma zijn gestapt dat het *Redactioneel* van de catalogus aanreikt: 'Enerzijds de gelovigen die ouderwets willen blijven geloven, zonder al te veel twijfels en gewetensvragen. Anderzijds de gelovigen die voor hun geloof een maatschappij-bewuste invulling zoeken, met alle twijfels en discussies van dien'. Dit dilemma beheerst eigenlijk de hele tentoonstelling. En, nu ja, wordt het niet allerwege zo aanvoeld? Het is toch allemaal aan 't verdwijnen: de kerken als instituten, oude leefpatronen, het disciplinair karakter, de prediking van zonde en genade, de bijzondere ambtsdragers.

slag, éénduidige richting. Maar kom daar vandaag nu eens om!

Het onlangs verschenen boek *'Buitensporig geloven'* gaat uitvoerig hierop in.¹ De ondertitel luidt: *'Studies over 'randkerkelijkheid'*. Met die 'randkerkelijken' bedoelen de schrijvers niet de onverschilligen en tragen, maar de mensen 'die wel geloven, maar zich in de kerken niet thuisvoelen'. Zij behoren aan de randen van de plaatselijke kerk, hebben slechts losse band, nemen slechts selectief deel aan het plaatselijk gebeuren. Daarom zoeken en organiseren zij een geselecteerde ekklesia, een aansprekende beweging, of het nu maatschappij-critisch is of vol-evangelisch.

Zo groeit de kerk-in-verandering naar andere verschijningsvormen: de kritische gemeente, de basisgemeente, oecumenische werkgroepen, IKV-kernen, noodgemeente, Volle Evangelie Beweging, categorische gemeente, electronische kerk – u kunt van al die verschijningsvormen wel een foto aanschaffen in de galerie van het Rijksmuseum.

■ 'Buitensporig geloven'

Het is geen wonder dat men de laatste tijd bij zo'n bonte verscheidenheid zich voor de vraag stelt hoe je nu nog met elkaar *kerk* bent en kunt zijn. Vroeger was dat eenvoudig, met dat institutaire en disciplinaire van de kerk: duidelijke grenzen, vastomschreven grond-

Het hooftspoor (van overgeleverde belijdenisgeschriften, vaste liturgische vormen en kerkordebepalingen) is hun te eng. Ze zijn echte avonturiers, pad-vinders van nieuwe sporen, zijsporen, en zo wegbereiders die kans zien heen te trekken om de barrières op het hoofdspoor heen. Zulke randkerkelijken zijn van grote waarde, maar: hoe en waar moeten we ze plaatsen, zo luidt de vraag van dit boek. Het buitensporig geloven is legitiem en vruchtbaar, maar hoe valt het in de plaatselijke gemeenten te incorporeren?

Voor het antwoord op die vraag wordt eerst teruggegaan naar het OT. Daar zijn ook 'buitenstaanders' te vinden. Waren profeten als Amos en Jeremia geen 'randbewoners',

'buitenstaanders', die recalcitrant hun eigen spoor uitstippelden? U merkt hier een hoogst merkwaardige verschuiving: het terugroepen van Israël door deze profeten náar het hoofdspoor van Gods verbond en Israëls confessie krijgt het stempel van 'randverschijnsel'. Behoren de 7000, die in de tijd van Achab hun knieën niet voor de Baäl gebogen hebben, ook tot de 'randkerkelijkheid'?

Over de christelijke gemeente in het NT wordt gezegd dat zij enige tientallen jaren behoorde tot één van de randen van de joodse synagoge. Jezus verenigt randfiguren en sticht daardoor verwarring. Zo ontstaat een nieuwe messiaanse beweging *binnen* het Jodendom van die dagen. De christelijke kerk begon als een groep – één van de vele – binnen het Jodendom. Uit de christelijke sekte aan de 'rand' van het Jodendom ontstond de grote en machtige kerk van het christendom.

U merkt: het christelijk geloof in Christus Jezus, van wie de apostelen na de Opstanding getuigenis gaven, wordt aangemerkt als een buitensporig geloven, als een zijspoor van het Jodendom. De grote worsteling, zoals met name het Johannes-evangelie die beschrijft, om het Bondsvolk in het hoofdspoor van Mozes en de profeten te bewegen tot geloof in de Gezondene van de Vader, blijft buiten het gezichtsveld. Zo is dan de dialoog tussen Joden en Christendom (beurtelings 'randverschijnsel' van elkaar) een gegeven en een opdracht.

Vanuit deze 'bijbelse' onderbouwing komt het boek *'Buitensporig geloven'* dan tot de conclusie dat we de gemeente-vorming vandaag niet op één spoor hoeven en kunnen zetten. Méér sporen zijn legitiem, ook al zijn ze niet in één lokale gemeente samen te brengen. Daarom moeten we niet zo vasthouden aan de traditionele gemeente-vorm: één plaatselijke gemeente, door geografische grenzen bepaald. Gemeente-vormen die bepaald worden door gemeenschappelijke ervaringswijze en geloofsbeleving (zoals studentenekklesia en basisgemeente) hebben evenveel recht van bestaan en bieden vaak meer kansen.

Mensen herkennen elkaar in duidelijke positiekeuzen, die in de 'gewone' gemeenten niet aan bod komen. De plaatselijke gemeente biedt immers maar een uniform patroon. Laten de padvindende elkaar maar opzoeken. En laten de 'gewone' gemeenten een goede relatie onderhouden met de alternatieve gemeenten.² Het is immers goed denkbaar dat iemand zich aan de rand van het kerkelijk instituut bevindt, maar 'dichtbij

het centrum van de Kerk'. Aan de randen van de plaatselijke kerk, op avonturierspad, lós van het hoofdspoor van de kerk in belijdenis, liturgie en kerkorde, heeft de 'buitensporig gelovige' wellicht méér van het kerk-zijn begrepen dan anderen.

De kerk-in-verandering kiest in Nederland eigen sporen. Wat op geëxposeerde foto's te zien is, valt in boeken na te lezen.

■ 'A en B'

Dat geldt ook voor het boekje *'A en B'* van dr. H. B. Weijland, dat de tekst bevat van zijn inaugurele rede aan de 'Oudestraat' op 21 oktober 1983.³ Het kreeg de ondertitel mee: *'Een onderzoek naar de geografische gemeente als bijdrage in het beraad over een oecume-*

³ in de serie 'Kamper Cahiers' deel 53, uitg. J. H. Kok, Kampen.

IKV-kern Haarlem. Rollenspel tijdens discussie-weekend over geweldloze weerbaarheid.

nisch beleid' Dr. Weijland wil de vraag beantwoorden die met name door het 'Samen op Weg' van hervormden en gereformeerden zeer actueel kan gaan worden: 'is het aanvaardbaar dat reformatorische Christenen van één kerkverband op één plaats in apart georganiseerde en niet geografisch begrensde gemeenten naast en door elkaar heen leven?'

Wanneer 'Samen op Weg' te zijner tijd z'n beslag krijgt is de mogelijkheid reëel aanwezig dat in het hele land gemeenten van beide kerkgenootschappen naast en door elkaar heen ontstaan: 'A' en 'B' en misschien wel 'C'. Moet dat niet afschrikwekkend zijn, een onverteerbare zaak?

Weijland beantwoordt die vraag ontkennend. Want: waarom zouden we zo nodig moeten vasthouden aan de ene gemeente ter plaatse met de ene kerkeraad en de ene belijdenisvorm en de ene liturgie? Is dit niet een ideaal waarop de kerk al menigmaal stukgelopen is in de historie? De Dordtse Synode van 1618/1619 is uitgegaan van confessioneel-gebonden ambtelijk vergade-

² Opmerkelijk is dat op 9 april j.l. op de synode in Lunteren door het deputaatschap 'voor onderzoek naar de relatie van alternatieve gemeenten met de kerken' (ook dr. Vlijm, redacteur van 'Buitensporig geloven', is lid van dit deputaatschap) gerapporteerd moest worden: 'In het algemeen kun je stellen dat er géén of nauwelijks relaties bestaan. De Alternatieve Gemeenten hebben toch weer een eigen kerkvorm ontwikkeld' (Centraal Weekblad 6 april '84)

ringen, die leiding gaven aan gemeenten, die tegelijk geografisch bepaald waren (één gemeente op één plaats) en geestelijk 'besloten' (door geloofsonderzoek en tucht). Maar was dat niet een overvraging? Heeft de geschiedenis ná 1618 niet geleerd dat de plaatselijkheid van de kerk in de praktijk moeilijk samengaat met de éénheid van de kerk? Was het bestaan van 'A'- en 'B'-kerken in de vorige eeuw nu zo'n rariteit, of juist een bevrijdende antwoord op dwangmatige organisatiedrift?

Volgens dr. Weijland is de plaatselijke geografische gemeente, zoals wij die kennen, pas vrij laat ontstaan: ze dateert, althans voor West-Europa, uit de Karolingische tijd.

komen van ons museumbezoek, annex kerkelijke rondblik. Enig commentaar willen we er nog aan toevoegen.

En wel allereerst over het *gemeente*-zijn, zoals de Schrift daarvan spreekt. We ontkennen ten enenmale dat de gemeente als plaatselijke gemeente van gelovigen een denkbeeld en produkt is uit de vroege Middeleeuwen. Zeker, het 'parochie'-stelsel van hiërarchieke structuur, waarbij de parochie niet méér is dan een dependance van het bisdom, stamt uit die tijd. Maar dan zijn we al ver verwijderd (temporeel en inhoudelijk) van het Nieuwe Testament.

Wie het NT leest op plaatsen als 1 Thess. 2 : 14, 2 Thess. 1 : 4, 1 Tim. 3 : 5 (het is maar een kleine greep) ziet dáár de plaatselijke gemeente voor ogen komen als de door God samengeroepen vergadering van de gelovigen op die plaats. De gelovigen, allen samen, op die plaats weten zich aan elkaar gegeven en aan elkaar verbonden door de Geest.

Daarin ligt juist de pracht van Christus' gemeente. Geen subjectieve voorkeur, geen gelijkgestemde geloofsexpressie, geen gemeenschappelijk parool maken de gemeente tot gemeente. Alleen het welbehagen van God spreekt hier, waardoor mensen in al hun verscheidenheid tot elkaar geroepen worden en tot één lichaam verbonden. En de gelovigen ter plaatse willen bukken voor die keuze van God die hen allen verbond. Een zelf-selectie als alternatieve gemeente kennen zij niet.

Bij zulke zelf-selectie van mij-aansprekende basisgroepen raak je verzeild, wanneer niet meer *het ene Evangelie* heerschappij heeft. Dan heb je de gebóorte van Christus' gemeente vergeten: uit het *Woord* der waarheid (Jac. 1 : 18). Dan is het gebed van Christus in Joh. 17 om eenheid in de waarheid van 's Vaders Woord vervangen door de verlangens van religieuze padvindders.

'Het Woord bindt samen', 'de leer verenigt' – de leer der waarheid. Daarom hoeven we niet te kiezen in een dilemma tussen imperialisme of pluralisme.⁴ Het *imperialisme* van de groepsdwang is vreemd aan de gemeente van Christus, want zij luistert alleen naar de imperatief van het Wóórd, het bevel van het Evangelie. En het *pluralisme* van 'ieder eigen hokkie' is haar vreemd, want zij weet van de veelkleurige schoonheid van de ene Godstad.

De imperatief van het Woord van God was ook de kracht tot de *Afscheiding* in de vorige eeuw, en tevens (niet minder) de kracht tot de *Veréniging* in diezelfde eeuw. 'A en B'

Binnen de bisdommen vormden zich geografische parochies. Aan dat principe van de plaatselijke gemeente wordt nog steeds vastgehouden. Maar, zo is zijn vraag, terècht? Dr. Weijland meent van niet. Categorische gemeenten, basisgemeenten, deelgemeenten, alternatieve gemeenten moeten uit de 'taboe-sfeer' gehaald worden, als iets dat eigenlijk niet mág, maar soms móet als een minste van twee kwaden. Waarom zou het niet mogen: een 'A'-, 'B'- en zelfs 'C'-gemeente op één plaats, niet als spookbeeld, maar als kanalisatie van pluraliteit en als hulplijn naar oecumene?

Zo gezien hoeft de foto-galerij van '*De kerk in verandering*' met haar bonte en vaak tegengestelde kerkgestalten en geloofs-expressies geen schrik aan te jagen. Hoort 'A' en 'B' niet wezenlijk bij het beeld van de kerk-in-verandering?

■ Het spoor houden!

We moeten tot een afsluiting en afronding

Kinderdienst met het thema 'Hinken op Twee Gedachten'. Gereformeerde kerk, Koudekerk aan de Rijn.

⁴ 'Buitensporig geloven', p. 192.

vonden elkaar in het samen-horen naar die imperatief.

Daarin ligt de eenheid verankerd: in het Woord der waarheid, de aangenomen confessie en de reddende tucht. Zo zal de spanning, die er voor mensenbesef bestaat tussen eenheid en waarheid, overwonnen worden.

Het is een makkelijker weg om elkaar te ontlopen of links te laten liggen, zodra meningen of gevoelens uit elkaar gaan. Dat geldt direct al in de plaatselijke gemeente. De vlucht naar een 'A en B'-constructie, naar een categoriale gemeente of naar een evangelische kring, waar eigen voorkeur beleefd kan worden, schijnt een oplossing. Het geldt ook voor de gemeenten *gezamenlijk* in een kerkverband.

Elkaar vrijlaten, ontlopen of mijden volgens independentistisch recept lijkt barmhartig. Maar dan is men bezig het samen-hóren naar de imperatief van het Woord te ontwijken.

'De kerk in verandering'-dat moet volgens de Schrift betekenen: de kerk in bekéring. Actueel en voortgaand. En die bekering, zeg maar: verandering moet geschieden naar *de wet van God*' (zondag 33 H.C.): de grote imperatief. Daarop moeten we elkaar blijven aanspreken om niet te verzanden in een kneuterig conventikel.

Wàt zal de kerk over de drempel van het jaar 2000 tillen? Die vraag komt klemmend op je af als je de fototentoonstelling in het Rijksmuseum verlaat. Bij de ingang van de galerie stond je voor een metershoog ijzeren mechaniek van een torenuurwerk: de klok tikt door, de tijd gaat verder. Het jaar 2000? Wàt zal de kerk over die drempel tillen?

Dr. Weijland geeft aan het eind van zijn rede als antwoord: de eenheid van de apostolische eenvoud in navolging van de Heer. Jazeker, maar die navolging van de Heer zal toch moeten zijn in het spoor van het Wóórd van de Heer.

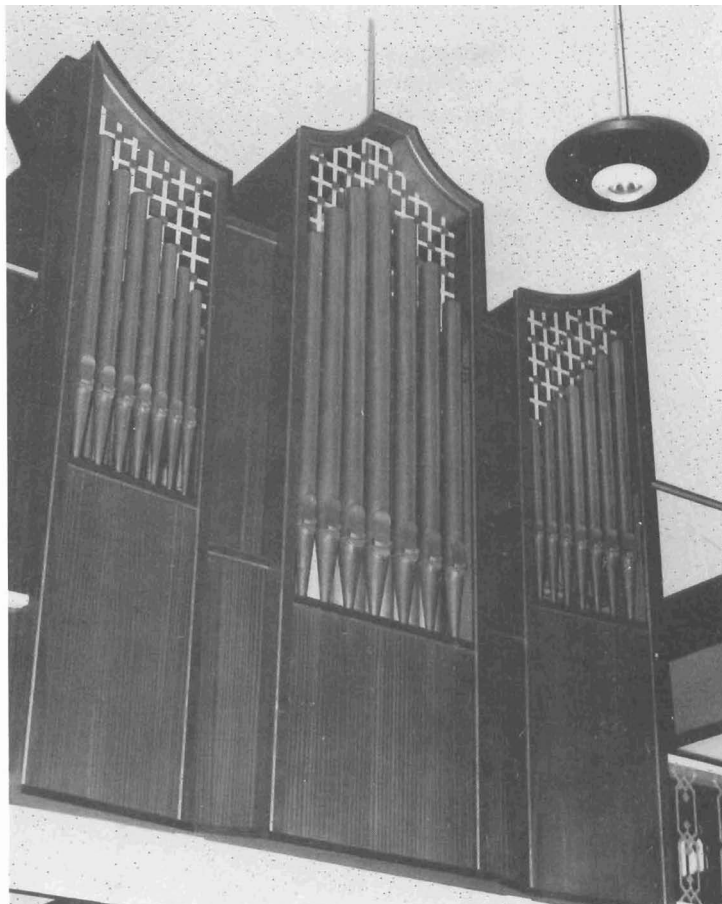
Het levende en blijvende Woord van God zal de kerk over alle drempels heen tillen, zolang het uurwerk doortikt. Daarom was het trefend om aan het éinde van de tentoonstelling geëxposeerd te zien een gietijzeren preekstoel uit de vorige eeuw, met klankbord en wenteltrap, en vooral: met de lezenaar waarop de *Schriften* van het Verbond hun plaats hebben.

C. J. Smelik

Alkmaar

Tussen de duinen en het polderland van Noord-Holland ligt de stad Alkmaar. Een stad met ca. 80.000 inwoners, die een centrumfunctie vervult in het Noord-Holland boven het Noordzeekanaal.

Een stad ook waar zich een bloeiende kerkelijke gemeente bevindt van ongeveer 280 zielen.

De kerk van Alkmaar is, mede als gevolg van sterke uitbreiding van de burgerlijke gemeente, snel gegroeid. In 6 jaar is de kerkelijke gemeente gegroeid van 200 tot 280 zielen.

Sedert de vrijmaking was Alkmaar als predikantsplaats gecombineerd met Broek op Langedijk. Door de groei van beide gemeenten onstond echter de mogelijkheid voor beiden om een eigen predikant te beroepen. Beide gemeenten hebben dan ook in 1978 besloten de samenwerking te beëindigen.

Sinds 11 maart 1979 heeft Alkmaar nu een eigen herder en leraar: ds. J. Luiten.

Tevens is door deze groei een eigen Gereformeerde basisschool in het gezichtsveld gekomen. Hoewel een dispensatieaanvraag voor stichting van een lagere school in 1984 niet werd gehonoreerd, bestaat er goede hoop dat in 1985 met een basisschool kan worden gestart. Momenteel bezoeken de kinderen de lagere school te Den Helder met een 'eigen schoolbus'.

De groei van de gemeente ook van buitenaf zet zich nog steeds voort. Reden waarom de kerkeraad zich met de gemeente bezint op mogelijkheden om te komen tot een betere huisvesting van de zondagse Eredienst. Reeds nu moet 's zomers uitgeweken worden naar andere vergadermogelijkheid omdat het kerkgebouw dan te klein is. Immers, met badplaatsen als Egmond, Bergen en Schoorl in de onmiddellijke omgeving, mogen we ieder jaar 's zondags tientallen vakantie-gangers begroeten, die met ons Gods Woord in de Eredienst willen beluisteren.

Inmiddels is er een bouwcommissie benoemd die de mogelijkheden onderzoekt en plannen nader uitwerkt om een en ander te realiseren. Mogelijk zult U hierover te zijner tijd wel meer horen!

Het huidige kerkgebouw 'Waakt en bidt' is sinds 15 februari 1970 in gebruik als 'eigen kerk'. Een mooi gebouw midden in het centrum van Alkmaar. Opvallend in het gebouw is vooral het bijzonder mooie pijporgel. Een orgel dat, gekocht voor f 800,-, geheel belangeloos en in vrije tijd, is opgebouwd door twee toenmalige gemeenteleden. Pijp voor pijp moest gerestaureerd worden. Hier en daar zelfs volledig vernieuwd. Het resultaat mag echter gezien en gehoord worden.

P. van Veelen.

INGEZONDEN

Kamphuis als politiek baanbreker en woordvoerder

In de interessante toespraken en artikelen bij het 25-jarig hoogleraars-jubileum van prof. Kamphuis werd tevens gewaagd van 'Kamphuis' verschillende buitenpaadjes, zoals zijn belangstelling voor de schone letteren, tot de IJsselacademie toe. Echter bleef zijn belangrijke werk voor de nationaal-gereformeerde politiek van het GPV onvermeld. Omdat politieke koers en kerkelijke leer nauw samenhangen, wil ik in het kerkelijke orgaan waarvan hij de redactie voerde en voert, graag een aanvulling geven. Deze aanvulling heeft uiteraard de korthed die een schrijver van een ingezonden moet betrachten.

Ik voel mij ook (aangenaam) verplicht hierover te schrijven, omdat men mij wel eens als 'de ideoloog' van het GPV heeft voorgesteld. Als men met dit besmette woord – na opwaardering – iets van positieve aard wil aanduiden, moet dit ten volle worden gedeeld met Kamphuis, met wie ik juist in de tijd van zijn benoeming tot hoogleraar hernieuwd in aanraking kwam. In een tijd, waarin het GPV nog geen richtlijnenprogram had en onder zijn zwaarste crisis gebukt ging (1959), ried ds. K. Drost mij contact op te nemen met ds. J. Kamphuis in Rotterdam, een confessioneel man die boven dorpsruzië uit ook de grote lijn ziet. De raad was goed – Kamphuis was een scherpzinnig gespreks-partner, die een reëel voorstel snel begreep en dadelijk doorzag wat tot de afdeling klatskoek behoort. Als ik Kamphuis in die tijd goed heb begrepen, was hij blij dat we met de nationaal-gereformeerde richtlijnen niet het paadje van Dooyeweerts filosofie opgingen. Dit zou ons in de praktijk vroeg of laat bij Kuypers politieke speculaties hebben

teruggevoerd en daarmee bij de ARP (en thans bij een onderafdeling van de RPF). Kamphuis kreeg er plezier in toen hij merkte dat we de schriftuurlijke lijn van Calvijn, Groen en Schilder wilden toepassen. De theoloog Kamphuis hield de gekozen koers uiterst scherp in het oog en gaf in spannende gesprekken belangrijke en preciese correcties aan. De resultaten waren zeer positief.

En nu gaan we het in de kerken vertellen – zei Kamphuis. Soms ging hij als een politicus op tournee – om te merken dat er nog harde strijd moest worden gestreden tegen de praktijk van oude natuurrechtelijke denkbeelden uit de periode van voor de Vrijmaking. Het teruggrijpen van het GPV op Groen in gevallen waar Kuiper een verkeerde koers wees, verantwoordde hij impliciet in zijn geschriften (De causaliteit bij Groen van Prinsterer als historicus; De aflossing van de wacht – in Verkenningen II). Baanbrekend was Kamphuis' toespraak op de 16e jaarverg. van het GPV (1964) over 'De belijdenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland over de overheid' (opgenomen in de Kamphuis bibliografie). Ook bij andere gelegenheden sprak hij voor het GPV. Vier dagen voorafgaand aan Jongelings eerste verkiezing in de Kamer (1963) sprak hij op het eerste nationale appèl over 'Een vaste burcht', het symbool dat het GPV nog steeds meevoert. Kamphuis zat in verschillende commissies en gaf er stuwkracht aan.

Na de individualistische kerkelijke beweging van 1966 werd dit minder. De interne toestand van de kerken, inclusief die in Kampen, eiste bijna alle aandacht. Toch ging zijn belangstelling voor het GPV niet met emeritaat. Ze kwam weer boven en ook uit de bibliografie blijkt dat hij later weer op de politieke bazuin blies. En om met iets van de laatste tijd te besluiten: ook bij de bewerking van Univ. en Antirev. III was er contact met o.m. Kamphuis, waarbij het in oude trant **wild** kon toegaan, doch met vruchtbaar resultaat.

A. J. Verbrugh

Genesis, deel III

In de reeks: Commentaar op het Oude Testament (COT), die verschijnt bij de Uitgeversmaatschappij J. H. Kok te Kampen, is het derde deel uitgekomen van het boek Genesis van de hand van Dr. W. H. Gispen. Het eerste deel bevat de uitlegging van de hoofdstukken 1-11 : 26, het tweede deel Gen. 11 : 27-25 : 11, terwijl het nu verschenen deel handelt over Gen. 25 : 12-36 : 43.

Tegenover allerlei opvattingen inzake voorgeschiedenissen en lagen die aan het boek Genesis ten grondslag zouden liggen, houdt dr. Gispen ook in dit derde deel vast aan wat hij in de inleiding op het eerste deel stelde, n.l. dat de tekst in de vorm, waarin hij tot ons is gekomen 'het gezaghebbende Woord van God' is. Gispen ziet het boek Genesis als 'één machtig geheel' dat ons God leert kennen 'als de God, die belooft, wat vervuld is in Hem, die als het zaad der vrouw zal overwinnen.' I, 20.

Vanuit deze overtuiging is het boek Genesis met grote zorgvuldigheid verklaard. We zouden met name op twee kenmerken van Gispens methode van uitlegging willen wijzen. Als eerste kenmerk noemen we de nauwkeurige grammaticale verklaring. Wanneer Gispen van een andere uitleggingsmethode (Gunkel) zegt, dat grammatica en lexicon niet altijd aan hun trekken komen, dan mag van de methode die dr. Gispen volgt worden gezegd, dat uitvoerig en zorgvuldig de grammaticale vragen worden behandeld. De verwijzingen naar grammatica en lexicon zijn dan ook veelvuldig. In verband met het zo even genoemde uitgangspunt moet dit wel tot een betrouwbare commentaar leiden.

Daar komt als tweede kenmerk bij dat de auteur voortdurend de confrontatie voltrekt met andere uitleggers. De verwijzingen naar

andere auteurs zijn talrijk en beknopt. Naar onze smaak hadden die verwijzingen wel eens wat uitvoeriger mogen zijn, maar anderszids kan nu zeker niet van wijdlopiegheid gesproken worden wat het voordeel heeft, dat wie deze commentaar gebruikt, aan het werk gezet wordt. De beloning daarvan ligt in de prachtige oriëntatie over tal van kwesties en vragen, die het inzicht in wat besproken wordt, verrijkt.

Dat neemt niet weg dat er soms wel eens een vraag rijst.

Hoofdstuk 25 : 27 vertaalt dr. Gispen aldus: En de jongens werden groot; en Esau werd een man, die verstand had van de jacht, een man van het veld en Jakob een rechtschapen man, die tenten bewoonde.

De auteur zegt dat de vertaling 'rechtschapen' door hem gekozen is 'na lange aarzeling'. De vertaling NGB kiest voor 'huiselijk'. Naar de mening van de schrijver 'kunnen we zeggen, dat Jakob rechtschapen wordt genoemd, omdat hij in tegenstelling tot Esau een rustig man was'. Dat laatste vindt dan zijn uitdrukking in: die tenten bewoonde.

De vertaling: Jakob had geen verstand van de jacht; hij was een rechtschapen man, kan de vraag doen opkomen: ben je rechtschapen, als je geen verstand van de jacht hebt.

Bij Gen. 28 : 12 – de droom van Jakob waarbij hij een ladder ziet opgesteld op de aarde en de top van de ladder tot aan de hemel reikt – schrijft de auteur: 'Dat Jahwe tot hem sprak in een droom, moet ons wel doen bedenken, dat wat hij in die droom zag enigszins een aanknoping moet hebben gevonden in Jakobs gedachtenwereld, die naar wij zouden denken nog niet door Mesopotamië zal zijn

beïnvloed, daar hij Kanaän nooit eerder had verlaten'. Maar al was dat zo, er is ook te bedenken dat Jakob 'door mondelinge en schriftelijke overlevering, die Abraham kon hebben doorgegeven (--) van het religieuze en culturele milieu, waaruit Abraham afkomstig was, zich waarschijnlijk wel een voorstelling (kon) gevormd hebben over veel dingen, ook over de bouwstijl, die werd toegepast bij tempeltorens'. Begrijpen we het goed, dan wordt de ladder-droom van Jakob hier in verband gebracht ('een aanknoping moet hebben gevonden') met ziqqurat van Mesopotamië, de Babylonische tempeltoren, die daar als verbindingsmiddel gezien werd tussen hemel en aarde. Het is ons niet duidelijk, hoe dan vervolgens door de auteur gezegd wordt dat wij 'over een aanknoping in Jakobs gedachtenwereld' 'niet boven veronderstellingen' uitkomen.

We sluiten ons graag bij de schrijver aan als hij opmerkt: 'Het gaat in de eerste plaats om de bevestiging van het verbond tussen God en Abraham en Isaak aan de eenzame slapende vluchteling Jakob'. III, 65.

Mooi is ook de opmerking bij 25 : 22. 'Isaak bad tot Jahwe voor zijn vrouw. Rebekka zoekt Jahwe over de kinderen, van wie zij in verwachting is. Dat is bij alle verschil (cf. vs. 28; hfdst. 27) hun diepste eenheid: de band aan Jahwe.'

We spreken graag de wens uit dat het de auteur gegeven moge worden deze commentaar op Genesis te voltooien.

E. Teunis

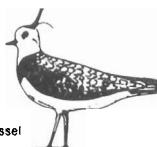
N.a.v. Dr. W. H. van
Gispen: Genesis. Deel III.
Genesis 25 : 12-36 : 43.
Uitgeversmaatschappij J.
H. Kok, Kampen, 1983.
Prijs f 39,50.

Reëel

Zo mag u het verzekeringsadvies van een NVA-lid wel noemen.

assurantiebedrijf
a. de kievit

Johan de Wittstraat 2
2902 HG Capelle a/d IJssel
Postbus 50 - 2900 AB Capelle a/d IJssel
Telefoon (010) 50 58 22*

De NVA is de Nederlandse Vereniging van Makelaars in Assurantiën en Assurantie-adviseurs, waarvan uitsluitend assurantie-kantoren lid zijn, die zijn toegelaten op hun vakmanschap, hun kwaliteit van advies en begeleiding.

De NVA is uw verzekering voor het beste advies.

maar nu nemen ook anderen deel (ook uit de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)). Ter gelegenheid van het jubileum is een bundel uitgegeven met interessante informatie over de geschiedenis van de instelling en ook over de praktijk van de gezins- en bejaardenzorg en het maatschappelijk werk.

De *jubileumbundel* is uitgegeven door de Stichting voor Maatschappelijke Hulpverlening op Gereformeerde Grondslag, postbus 65891, 2506 ED 's-Gravenhage.

'Cursiefjes' heb je niet alleen in kranten en bladen. Ook de radio kent die korte, persoonlijke en informele stukjes met een gedachte om eens even bij stil te staan. Dr. A. A. Spijkerboer levert al jaren zijn cursiefjes in de NCRV-rubriek 'In 't voorbijgaan'. En hij verstaat de kunst. Het bij Kok in Kampen verschenen bundeltje *Onderweg gezien* bewijst dat. De hier geselecteerde stukjes zijn ook wat hun strekking betreft zeer beharstenswaardig. Omvang 84 pag., prijs f 12,50.

Aan de sociale academie De Vijverberg in Ede (een school met een reformatische signatuur) heeft men zich breed bezig gehouden met het onderwerp 'culturele minderheden'. Er is een lezingen-cyclus gehouden. De bijdragen daaraan, en ook nog enkele andere stukken, zijn gebundeld uitgegeven. Naast algemene beschouwingen komen artikelen voor over moslingastarbeiders, Molukkers, Surinamers en joden.

Gezien of bekeken. Over minderheden gesproken... Uitg. Kok Kampen onder redactie van dr. Chr. Fahner, deel 2 in de Kader-serie, 192 pag., f 29,90.

De moeite die veel jonge mensen ondervinden als ze een baan zoeken, is één van de meest schrijnende kanten van het werkloosheidsprobleem. ND-redacteur A. P. Wisse schrijft daarover in een boekje onder de titel *Jong werkloos*. Hij spreekt op een directe manier jongeren zelf aan, over de narigheid van het werkloos-zijn, maar ook over mogelijkheden die er ook dan nog wel zijn.

Uitg. Kok Kampen, z.j. (1983), 72 pag., f 9,90.

Er wordt in onze kring de laatste tijd veel gesproken over de vraag wat 'gereformeerd' is. Over diezelfde vraag schreef de christelijk-gereformeerde ds. J. H. Velema een boekje in de serie 'Denken over...' Velema heeft een wat andere bedoeling dan ds. Van der Leest in diens 'wat is gereformeerd?'; hij zoekt niet allereerst naar de grenzen van wat gereformeerd mag heten, maar op een wervende manier probeert hij inhoudelijk de kern te omschrijven van het gereformeerd-zijn. Deze poging is goed geslaagd. Het is wel de vraag of Velema de 'gereformeerde gezindte' niet te gemakkelijk als een eenheid behandelt. Het werkt verhullend als de verscheidenheid aan 'gereformeerde' kerken slechts als een onnodige verbroekeling wordt getypeerd. Maar Velema heeft de 'gereformeerde gezindte' een goede dienst bewezen door in zijn boekje – zoals hij zelf zegt – 'te hameren op het aambeeld van de waarachtige eenheid naar Schrift en belijdenis' (p. 76).

Denken over... gereformeerd-zijn is uitgegeven bij uitg. Boekencentrum 's-Gravenhage, 1983, 80 pag. f 12,90.

Vorig najaar vierde een instelling voor 'maatschappelijke hulpverlening' in Den Haag haar 25-jarig bestaan. Aanvankelijk was het een christelijk-gereformeerde instelling,

GOED(KOPIE VAKANTIE
IN EIGEN SFEER?

ADVERTENTIES OVER
RUIL
HUUR
VERHUUR

vindt of plaatst U in onze
ruil- of verhuurgids.

Vraag eens een
GRATIS verhuurgids!

BURO

REJO

Vakantie-advertentie-centrale
voor de Gereformeerde Gezindte

Tel. 01749-12815 (v.d. Kooij)

Synode, keer terug!

In het dagblad Trouw zet dr Herman Ridderbos zijn bezwaren uiteen tegen de uitspraak van de synode van zijn kerken dat er geen kruisraketten in Nederland geplaatst dienen te worden. Hij zit met zijn bezwaren op dezelfde lijn als Ir. Van der Graaf van de Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk, die we onlangs citeerden:

De grondfout van de synode is m.i. daarin gelegen, dat zij de woorden waarin Jezus zijn discipelen tot navolging oproept, tot uitgangspunt maakt van wat de overheid in het onderhavige geval moet doen. Zou dit juist zijn, dan zou aan de overheid ieder gebruik van wapengeweld, iedere vorm van oorlogvoering ontzegd zijn. Slechts een radicaal en consequent pacifisme zou de overheid passen, wilde zij Jezus op zijn weg naar het kruis (waarop de synode in haar uitspraak onmiskenbaar doelt) willen navolgen. Dit standpunt – hoewel door vele respectabele christenen in vroeger en later tijd ingenomen – is echter nooit dat van de Gereformeerde Kerken in ons land geweest. Wordt in haar belijdenis (artikel 36) duidelijk afgewezen en – wat meer is – is ook met de Bijbel niet overeen te brengen. Dáárin (in de Schrift) wordt veeleer als de taak van de overheid gesteld om in een wereld, die nog zucht onder de macht van geweld, onrecht en tyrannie, zoveel mogelijk recht en de daarop berustende vrede te bestellen; óp te komen tegen tyrannie en onrecht, de boze te weerstaan, desnoods met geweld.

Ik twijfel niet of de synode is, generaal gesproken, ook van deze overtuiging. Door nu echter in haar uitspraken héél dit bijbels onderricht ten aanzien van het ambt en de roeping van de overheid te laten voor wat het is en slechts van de navolging van Christus en

van het komende messiaanse rijk te spreken, maakt de synode zich m.i. schuldig aan een niet alleen eenzijdig, maar ook geheel oneigenlijk Schriftgebruik en kan men aan haar uitspraak moeilijk een bijbels gezag toekennen.

Indien de synode meende, dat het haar roeping was de politieke leiders en de overheid in de bewapeningskwestie te (ver)manen, dan had zij dit moeten doen op grond van wat de Bijbel over *het ambt van de overheid* zegt.

Concreet gesproken, had zij dan moeten aantonen, dat, in bijbels licht gezien, de thans door de NAVO gevolgde politiek waaraan ook de Nederlandse regering zich verbonden heeft, de vrede niet heeft gediend en nog steeds niet dient; dat zij de oorlog en de tyrannie niet tegenhoudt, maar, als zij zo doorgaat, juist zal oproepen. Ik bedoel hier **nu niet te zeggen, dat dit laatste niet waar zou kunnen zijn.** Want wie heeft de wijsheid in pacht?

Maar als een kerk dan opstaat om het woord te nemen, als draagster van *Het Woord*, dan mag men nu van haar verwachten, dat zij ingaat op die problematiek. Dan kan zij niet volstaan met te suggereren, dat de politiek, zoals die thans gevolgd is, (slechts) zou bestaan in 'vertrouwen op' en 'dreigen met' wapens die massale vernietiging teweeg brengen, kwalificaties, die door de huidige minister van defensie ook aanstonds van de hand gewezen zijn; dan zou zulk een synode veeleer moeten pogen *aan te tonen*, de weg, die zij met anderen kiest, veiliger, rechtvaardiger en dus bijbelser is en de vrede meer dient, dan die welke anderen, misschien met wat minder doemdenken, maar toch met éénzelfde doelstelling menen te moeten volgen. Zulk een poging heeft de huidige synode **niet ondernomen**. En daarmee heeft zij dan ook *niets* gedaan, waardoor de politiek zich bijbels voorgelicht zou kunnen achten en waarmee zij haar winst zou kunnen doen. Al wat de synode deed was een bepaald **politiek standpunt** tot het hare maken en daaraan het zegel van 'het spreken van de kerk' hechten.

Dit 'oneigenlijk' Schriftgebruik, waar Ridderbos van spreekt, neemt wel heel duidelijke en zelfs anarchistische trekken aan, wanneer we de oproep van een groot aantal predikanten in een advertentie in Trouw lezen, waarin zij oproepen honderden guldens belasting niet te betalen, wanneer de kruisraketten wél geplaatst zouden worden. Doperse, dweepzieke

en revolutionaire woorden en oproepen, die werkelijke dienaren van Christus niet passen.

W. G. de Vries

Meer hoogmoedig dan moedig

De tegenstanders van de plaatsing van nieuwe kernwapens in West-Europa hebben nogal eens de neiging zichzelf als een soort martelaren voor te stellen. Zij voeren een ongelijke strijd – zo wordt gezegd – tegen de onderdrukkende macht van militairen en industriëlen die hun eigen belangen hoger stellen dan het verlangen van de mensen naar vrede.

Het IKV vergelijkt zichzelf graag met verzetsbewegingen in landen achter het IJzeren Gordijn.

J. L. Heldring signaleert deze hoogmoed in zijn rubriek 'Dezer dagen' in NRC-Handelsblad onder de titel 'Christelijke zelfheiliging'. Hij stelt dat het IKV zich eens zou moeten afvragen of bewegingen als Charta '77 en Solidariteit wel ingenomen zijn met de vereenzelviging van hun streven met dat van de westerse 'vredesbeweging'. Hij vervolgt:

In elk geval is die vereenzelviging een belediging aan hun adres, want er ligt de – al dan niet bewuste – opvatting aan ten grondslag dat die Polen en Tsjechen, door zich tegen hun respectieve regimes te verzetten, even weinig risico's lopen als het IKV in Nederland.

Beledigt het IKV deze moedige mensen met deze opgedrongen vereenzelviging, zelf tilt het IKV zich ermee over het paard. Immers, er ligt ook de suggestie aan ten grondslag dat het IKV, door zich tegen de kernwapens te verzetten, het martelaarschap in onze samenleving riskeert.

Een dergelijke zelfoverschatting ziet Heldring ook elders.

Een soortgelijk staaltje van hovaardij – een zonde waarvoor christenen, die zich juist door nederigheid zouden moeten kenmerken, bijzonder vatbaar lijken te zijn – gaf onlangs de gereformeerde predikant Tjitse Talsma ten beste. In *Trouw* van 6 april stelde hij Lunteren 1984 gelijk met Barmen 1934.

Wat bedoelde hij daarmee? In Lunteren sprak de synode van de Gereformeerde Kerken zich onlangs uit tegen de kernwapens (niet voor de eerste keer overigens). In Barmen (Westfalen) verhief de Duitse belijdende kerk in 1934 haar stem 'tegen een even goddeloos systeem als het nuclearisme,

namelijk het nationaal-socialisme', aldus ds. Talsma.

Wat een hoogmoed de Nederlandse Gereformeerde kerken van vandaag, die in alle rust en vrijheid en zonder gevaar deswege vervolgd te worden een uitspraak doen, te vergelijken met de Duitse belijdende kerk, die, vijftig jaar geleden, wist dat zij, door zich uit te spreken tegen Hitler, het concentratiekamp moest verwachten!

Van een zelfde zelfverheffing geeft een zg. Werkplaats voor vredesvragen van de Doopsgezinde en Remonstrantse Gemeenten in Den Haag blijk, die in een brief aan de Kamerleden zegt dat een 'ja' voor de stationering van middellange-afstandsraketten gelijk staat met een misdaad tegen de mensheid, daarmee de ja-stemmers bij voorbaat gelijkstellend met de oorlogsmisdadigers die in Neurenberg tot de galg veroordeeld werden.

Wie zijn verzet tegen de kruisraketten zó zwaar laadt, zal niet gauw bereid zijn zich in z'n strijdmethoden te beperken. Welke waarde heeft nog zoiets als een rechtsorde wanneer deze het plaatsen van nieuwe kernwapens niet belet.

Laatst werd er in Amsterdam een scholierenactie tegen de plannen van de NAVO georganiseerd. Eén van de actie-leiders, een leerling in het voortgezet onderwijs, vergeleek wat er nu gebeurde met de Februari-staking in 1914. Je kunt het belachelijk noemen. Maar eigenlijk is het doodeng.

K. Veling